

recenze

**Konrad Paul Liessmann /
*Marie Fenclová***

**Lubomír Smatana /
*Přemysl Rosůlek***

**Wolfram Siemann /
*Miroslav Šedivý***

Marie Fenclová

Teorie nevzdělanosti Omyly společnosti vědění

LIESSMANN, Konrád Paul (2010): Academia, Praha

Kniha rakouského germanisty a filosofa K.P. Liessmanna vyvolala vlnu zájmu hned po svém vydání v roce 2006. V témže roce byl autor vyhlášen rakouským vědcem roku a letos, již po vydání českého překladu, mu byla v Praze udělena cena nadace Vize 97.

Autor pregnantně a bez zábran prezentuje své vidění problémů spojených se vzděláním v Evropě na počátku 21. století. Ač je v evropském prostředí vzdělání stále chápáno jako cesta k vědění, k nezávislosti, k jistotám, Liessmann klade naléhavou otázku, zda dnešní evropské vzdělávací systémy a permanentní reformy, které v nich probíhají, směřují k těmto cílům. Dává zápornou odpověď. Opírá se zejména o zkušenosti z německy mluvících evropských zemí, ale český čtenář v textu nachází obecné zrcadlo doby, včetně českého prostředí.

Liessmann se zamýšlí nad „bezútěšným stavem ducha, který se velmi novově zkrývá eufemismem „společnost vědění““ (s. 11). Upozorňuje, že v dnešním povrchně tržním povědomí je vědění mnohdy chápáno jako jeden z artiklů zábavního průmyslu (viz oblíbenost televizních vědomostních soutěží, která způsobuje, že učitel bývá vnímán jako jakýsi moderátor encyklopedického kvízu). Frekventované pojmy *společnost vědění* a *informační společnost* jsou v diskurzu běžně zaměňovány, ačkoli „informace představuje interpretaci dat s ohledem na budoucí jednání“, zatímco „vědění lze popsat jako interpretaci dat s ohledem na jejich kauzální souvislosti a vnitřní konzistenci“. „V žádném databance, v žádném médiu, které nestrukturovaně akumuluje data, proto vědění ne-najdeme“ (s. 25).

Liessmann s přesvědčivou logikou kritizuje ideologii celoživotního vzdělávání – *lifelong learning*, která slouží hlavně tomu, „aby se rizika vývojových zvrátů jednostranně přenášela na jednotlivce“ (s. 27). Připomíná rozpor mezi antickým chápáním moudrosti jako výsledku vědomostí a zkušeností získávaných postupně v dlouhém životě, a pojmem „celoživotního vzdělávání“, které k moudrosti nesměřuje, protože žádný cíl nemá a realizuje se nejčastěji jako jakési přeškolení k jiným činnostem.

Tvrdě kriticky vyznívá zejména 3. kapitola *Vzdělanost, polovzdělanost, nevzdělanost*.

Autor soudí, že dnešní reformátory vzdělání navzájem pojí jejich odpor ke vzdělání, které by lidem umožnilo nezávislost na diktátu doby. „Vzdělání lidé by totiž byli všechno jiné než bezproblémově fungující, flexibilní, mobilní a týmově svázané klony, jaké by mnozí rádi viděli jako výsledné produkty vzdělávacího procesu (s. 38). Upozorňuje na Adornovu analýzu polovzdělanosti (Adorno, T. W.: *Teorie der Halbbildung. Gesammelte Schriften Bd. 8/1, Frankfurt/Main, 19809*) podle níž to, co bylo v 60. letech pojímáno jako demokratizační posun ve vzdělávání, bylo splaceno institucionalizací polovzdělanosti. Dalším stupněm tohoto procesu je pak nevzdělanost, definovaná jako rezignace na závazné duchovní tradice a klasické vzdělání. „V rychle se proměňujícím světě, v němž se kvalifikace, kompetence a obsahy vědění údajně stále mění, se ‚nevzdělanost‘... stala ctností, která jednotlivci umožňuje rychle, flexibilně a bez zatížení ‚vzdělanostním balastem‘ reagovat na neustále se měnící požadavky trhu.“ A Liessmann uzavírá: „To, co se realizuje ve vědění společnosti vědění, je sebevědomá nevzdělanost“ (s. 51).

Pro akademické prostředí je zvláště zajímavá kapitola *PISA – honba za pořádkem*, ve které je kritizována posedlost evaluacemi univerzit, vědeckých výkonů, hodnoty periodik apod. Představa, že posuzovat znamená kvantifikovat je falešná. Liessmann ironicky dovozuje: „Protože si už nikdo nechce dát tu práci, aby článek, který má posoudit, také přečetl, je dobré vědět, v jakém časopise článek vyšel, jaký impaktovaný faktor časopis má a jaký počet bodů lze tedy takovému článku přisoudit. Když se vynásobí počet publikací číslem impaktovaného faktoru časopisu, lze podle výsledného čísla každoročně stanovit pořadí vědců. Tak se získá bezpečný znak kvality, aniž by člověk musel přečíst jedinou řádku z toho, co vědci publikovali“ (s. 59).

Autor upozorňuje na řadu dalších problémů, jako je například povinné zavádění tříletého stupně bakalářského studia téměř ve všech vysokoškolských oborech. To podle jeho názoru likviduje smysl „univerzity jako místa vědecké přípravy na povolání, jejímž předpokladem je jednota výzkumu a výuky“ (s. 74). Cílem je zvýšení počtu vysokoškoláků tím, že se umožní absolvovat vysokou školu nedostudovaným.

Liessmann vyjadřuje svůj názor na politické směřování od univerzitního vzdělávání k zakládání elitních škol, jakési vytunelování univerzit ve prospěch elitních, případně soukromých vysokých škol. Osvícenské pojetí vzdělání bylo principiálně myšlené jako otevřené a přístupné, mělo být motorem emancipace, předpokladem pro to, aby

lidé měli východisko z nesvéprávnosti... Snaha vyhradit získané vědění celé společnosti jen jedné vyvolené skupině, tedy elitě je předmoderní a zatlačuje vědce do role kněze. „Je to projekt antiosvícenství“ (s. 97). Aniž by to autor konstatoval explicitně, dalo by se zde zřejmě dovést, že takový antiosvícenství je v rozporu s evropanstvím.

Inspirativní knihu Konrada Paula Liessmanna lze pokládat za moderní poselství ducha střední Evropy dnešku.

Liessmann, Konrad Paul (2010): *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha: Academia. (Z německého originálu *Theorie der Unbildung. Die Irrtümer der Wissensgesellschaft*, Wien, 2006 přeložila Jana Zoubková).